

**“XOR SOLFEDJIO” FANINING XOR SINFI VA DIRIJJORLIK
FANLARIDAGI AHAMIYATI VA FANNING O’QITISH METODIKASI**

Zumradxon Aliyeva

Farg‘ona ixtisoslashtirilgan san‘at maktabi

“Xor dirijyorligi” bo‘limi o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Xor solfedjio fanining o‘quvchilar uchun mutaxassisligi bo‘yicha kasbiy tayyorgarlik, amaliy rivojlantirish, ko‘nikma va malakalarini rivojlantirish haqida ma‘lumot berilgan.

Kalit so‘zlar: Dirijyorlik, xor sinfi, xor solfedjio, intonatsiya, musiqiy xotira, ritm, solfedjio, garmoniya.

“Xor solfedjio” fani o‘quvchilar, “xor artistlari” uchun mutaxassisligi bo‘yicha kasbiy tayyorgarligining ajralmas qismidir. Bu esa ijrochilar tomonidan solfedjio va mutaxassisliklarga xos xususiyatlarni birlashtirgan holda xor ohanglari yordamida xor ijrochiligining kasbiy mahoratini o‘qitish va tarbiyalash uchun maxsus fan hisoblanadi. Shuningdek, xor solfedjio fani quyidagi fanlar bilan uzviy bog‘liq: Xor sinfi, xorshunoslik, xor partituralarini o‘qish, musiqa adabiyoti, musiqa nazariyasi, solfedjio, garmoniya. Xor solfedjio fani musiqiy eshitish, ritm, musiqiy xotira, intonatsion eshitish faolligini texnik jihatdan qo‘shiqslarni rivojlantirishga yordam beradi. Xor solfedjio fanini o‘tish metodikasi uch asosiy qismdan tashkil topgan: melodik va garmonik eshitish qobilyatini rivojlantirish, lad funksional eshitish qobilyatini rivojlantirish, usulni xis qila bilish va uni rivojlantirish. Yuqoridagi keltirilgan tarkibiy qismlarning har biri barcha xor jamoalari, ya‘ni tayyorlov xor jamoalari, xor jamoasi, kichik bolalar xor jamoasi, kattalar xor jamoalari uchun birdek muhimdir. Har bir mashg‘ulot jarayonida o‘quvchilarning eslab qolish qobilyatini mustahkamlash, ichki eshitish qobilyatini rivojlantirishga ahamiyat bergan holda alohida mashqlar kuylash maqsadga muvofiq bo‘ladi. Eshitish qobilyati ko‘nikmalari va og‘zaki bilimlar asnosida o‘quvchi sekin asta asraning mazmun mohiyatini tahlil qiladi va o‘zlashtira boshlaydi. Bularning hammasi asarning to‘g‘ri kuylanishiga o‘zining ijobiy ta‘sirini ko‘rsatadi. Xor dirijyorni intonatsion tinglash mashg‘ulotining asosiy vazifasi gorizonta va vertikal struktura ishlab chiqishi kerak, unga xorda qo‘shiq kuylash shuningdek, xorni eshitishga uzviy bog‘liqdir. Bu esa xor solfedjio fanining maqsadi xorning ohangliligi orqali ijrochining yuqori faolligini oshirish, musiqiy fikrlash va musiqiy eshitishning professional fazilatlarini takomillastirish. Faol eshitish bu intonatsiya eshitish faoliyati, gorizonta va vertikal eshitish qobilyati, intonatsiya sifatini bilish, intonatsiya natijasini o‘z-o‘zini boshqarish, rivojlangan musiqiy xotira, aniq ritmik hissi, temp harakatchanligi va boshqa ko‘p xususiyatlarni o‘z ichiga

oladigan murakkab hodisa. Xor solfedjio metodikasi bir qator muhim qobilyatlarni rivojlantirish va takomillshtirishga qaratilgan, ular orasida quyidagilarni ta'kidlash kerak: musiqiy fikrlash, mazmunli intonatsiya, eshitish reaksiyasi, intonatsion eshitish muvofiqlashtirish va pozitsion intonatsiya, musiqiy xotira, ichki eshitish qobilyati. "Xor solfedjio" fanini amaliy rivojlantirish o'quvchilarda quyidagi ko'nikma va malakalarni rivojlantirishni ta'minlaydi. Har qanday ohang birliklarining uyg'unligidan tashqari intonatsiya va komplekslar, har xil turdagi intonatsiya hosil bo'lishi, ritm hissi, musiqiy xotira va uning hajmi, eshitishgacha va eshitishdan keying hislar, musiqiy kompozitsion elementlarni tushunish, musiqiy tilni eshitish va musiqani tushunish nutqi. Shu munosabat bilan xor solfedjio faniga qo'yiladigan asosiy uslubiy talablarni shakllantirish. Musiqiy matnni tarkibi, polatonik va metro-ritmik tarkibiga nazariy jihatdan mazmunli munosabatni rivojlantirish. Solfedjio kuylash paytida benuqson aniq intonatsiyani rivojlantirish, musiqiy yaxlitlikni metro-ritmik his qilish, yakkaxon ansambl va xorda harakatning bir tekisligini ushlab turishning sezgirlik qobilyatini rivojlantirish. Musiqiy fikrning ohangdor va uyg'un rivijlanishiga sezgirlikni shakllantirish, eng xarakterli intonatsion ritmik naqshlarni qayd etish va tushunish qobilyati. O'zining va boshqalarning intonatsion xatolari, ijrodagi intonatsion ritmik noaniqlaiklar shuningdek ularning sabablarini bilish qobilyatini rivojlantirish. Unison ishlab chiqish ustida ishlash. Unisonlarning to'g'ri intonatsiyasi xor tizimining sofligini belgilovchi omillardan biridir. Shunday qilib birgalikda intonatsiya ko'nikmalarini rivojlantirish xor solfedjio fanning asosiy vazifalaridan biridir. Bir tovushning pozitsion intonatsiyasi o'quvchilarning pozitsion intonatsiya ko'nikmalarini bosqichma-bosqich rivojlanishga olib keladigan bir (yuqori, o'rta va past) pozitsiyalarini yuqori his qilishni maqsad qiladi. Albatta tovushni pozitsion tushunishda to'g'ri va aniq intonatsion his tuyg'ularni rivojlantirish uzoq vaqt davom etadi. Natija bitta dars ichida olish mumkin emas. Shuning uchun ushbu mashqlarni muntazam ravishda o'quvchilarning intonatsion tafakkurini shakllantirishga qaratilgan xos raspevkasining bir turi sifatida bajarish tavsiya etiladi. Ovoz balandligi o'zgarishi bilan haqiqiy insonning pozitsion intonatsiyasi tovush sezgilarining rivojlanishi davom ettirishga, shuningdek tovush birliklarini va ularning pozitsion mashqni bajarayotganda kuylaganda do major gammasi emas, balki tovushning pozitsiyasiga qarab ovozini o'zgartiradigan oq rangli klavishlarga e'tibor berish muhimdir. Laddan tashqari unison ko'tarilish va tushushning harakati, shuningdek har xil ladlar harakati tufayli alohida tetraodlar. Mashqlar-bu melodik chiziqning uyg'un intonatsiyasi bo'yicha ishning dastlabki bosqichi, o'quvchilarning diqqatini ko'tarilgan ovozli ketma-ketlikni intonatsiya qilishni asosiy tamoyiliga qaratish muhimdir. Bu quyidagicha ifodalanishi mumkin: ovoz qanchalik baland bo'lsa uning pozitsiyasi ham shunchalik yuqori bo'ladi. Bundan tashqari pastga qarab harakatlanish uchun bir necha variantlar mavjud. Pastga ovoz ketma-ketligi intonatsiyalashtirishning asosiy tamoyili tovush qanchalik

past bo'lsa uning pozitsiyasi shunchalik yuqori bo'ladi. Dastlab tetraxordlarning har birining lad sharoitiga qarab ularning pozitsion xususiyatlariga izoh beriladi. Aniq intonatsiyani o'rnatish uchun tetraxordlarning har birini har xil harakatda turli tovushlarda takrorlanishi kerak. Shu bilan birga o'quvchilar har bir har xil harakatda turli tovushlardan takrorlanishi kerak. Shu bilan birga intonatsiya birlashuvining sifatini eshitish e'tiborining diqqat markazida bo'lishi va har bir xor artisti tomonidan nazorat qilinishi kerak. Intervallar bilan intonatsion-eshituv ishlari xor solfedjio jarayonida asosiy o'rinlardan birini egallaydi. Bu interval eshitish muayyan intervalning aniq va tez sezish qobiliyati sifatida uning to'g'ri takrorlanishi to'g'ri va aniq intonatsiya uchun juda muhim bo'lgan intonatsion-eshituv malakalarining muhimsonini belgilaydi. Shunday qilib intervallarni to'g'ri intonatsiya qilish malakalarini rivojlantirish unisonni intonatsiya bilan birga xor solfedjiosining ikkinchi muhim vazifasidir. Tersiya bilan mashqlar: tersiyaning intonatsion, pozitsion xususiyatlari uning melodic fon sifatleri bilan ham, akkordagi garmonik holatiga ham bog'liqdir. Ma'lumki, tersiya ohangi nafaqat strukturadagi lad kayfiyatini belgilaydi, balki xordagi vertiklaning to'la to'kis sof intonatsiyaga aylantiradi. Yuqoriga harakatdagi katta tersiya bir qismi pastki tovushning oddiy holati (intervalning asosi) va yuqori tovushning holati bilan xarakterlanadi. Pastga harakatdagi katta tersiya bir qismining sof intonatsiyasi yuqori tovushning yuqori pozitsiyasiga intilishi bilan ta'minlanadi, intonatsion jiahtdan "yuqoridan olingan tovush" deb tushuniladi. Intonatsion vaziyat qachon seziladi, kichik tersiyadan bir qismi intonatsiyasi bo'lganda, to'g'ri yuqoriga harakat yuqori pozitsion neytral tepaga yo'naltiriladi. Xorning unison harakati katta uchdan bir qismi uchun original tovushga qulay sur'atda, so'ngra taklif etilgan ritmik sxemada mashq kichik tersiya bir qismidan xorning intonatsion harakati bilan bajariladi. O'quvchilar ikki guruhga bo'linadi, birinchi guruh katta tersiya yuqoriga va orqaga harakatni eski shaklda bajaradi, ikkinchi guruh teskari harakatni bir xil maromda bajaradi. Bu mashq katta tersiya oldin erishilgan melodik va garmonik xabardorlikni mustahkamlaydi. Intonatsiya natijasi har bir ketma-ketlik bog'lanishida uchta bir xil katta tersiya bir qismi sifat jihatidan aniq tovushdir. Ushbu mashqda to'lqi natijaga erishish faqat tersiyalarni aniq intonatsion uyg'unlashuvi va tersiya bir-biriga ovoz berishga erishiladi. Har bir bog'lanish ichida tersiyaviy yuqori intonation samaradorlik qunt bilan erishish kerak, o'ta murakkab intonatsion eshituv konsentratsiyasini talab qiladigan vazifa.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Г.Струве Хоровое сольфеджио
2. F.Mansurbekova "Xor solfedjio"
3. B.Shamahmudova "Xor fanlarini o'qitish uslubiyoti"
4. N.S.Sharafiyeva "Xor sinfi"
5. Sokolov V.G. "Rabota s xorom"